

TABIIY YO'NALISH TALABALARINING LEKSIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

Kamalova Nilufar Dilshodbek qizi

Namangan davlat universiteti tayanch-doktaranti

Annotatsiya. Ushbu maqola tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantiruvchi omillarni tahlil qiladi. Leksik kompetensiya — bu tilshunoslikda so'zlarni to'g'ri va mazmunli ishlatish qobiliyati bo'lib, talabalar uchun muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Maqolada tabiiy yo'nalish talabalarining ilmiy so'z boyligini oshirishda ta'sir qiluvchi asosiy omillar, jumladan o'quv dasturi, muallimlarning metodikasi, amaliy mashqlar va zamonaviy texnologiyalarning roli ko'rib chiqiladi. Leksik kompetensiyani rivojlantirish talabalarning ilmiy faoliyatga tayyorligini oshirib, ularning kommunikativ va kasbiy malakalarini mustahkamlaydi.

Kalit so'zlar: Leksik kompetensiya, tabiiy yo'nalish, o'quv dasturi, ilmiy terminologiya, muallim metodikasi, amaliy mashqlar, texnologiyalar, motivatsiya, tilshunoslik, pedagogika, interfaol faoliyat.

FACTORS FOR DEVELOPING THE LEXICAL COMPETENCE OF STUDENTS IN NATURAL SCIENCES

Kamalova Nilufar Dilshodbek qizi

Doctoral student of Namangan State University

Abstract. This article analyzes the factors that contribute to the development of lexical competence in students of natural sciences. Lexical competence refers to the ability to correctly and meaningfully use words in speech, which is a crucial pedagogical task for students. The article explores key factors influencing the enhancement of scientific vocabulary among natural science students, including the curriculum, teaching methods, practical exercises, and the role of modern technologies. Developing lexical competence enhances students' preparedness for scientific activities and strengthens their communicative and professional skills.

Keywords: Lexical competence, natural sciences, curriculum, scientific terminology, teaching methods, practical exercises, technologies, motivation, linguistics, pedagogy, interactive activities.

ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ РАЗВИТИЮ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК

Камалова Нилуфар Дилшодбековна

Докторант Наманганского государственного университета

Аннотация. В статье анализируются факторы, способствующие развитию лексической компетенции у студентов естественных наук. Лексическая компетенция означает способность правильно и осмысленно использовать слова в речи, что является важной педагогической задачей для студентов. В статье рассматриваются ключевые факторы, влияющие на улучшение научного словаря у студентов естественных наук, включая учебный план, методы преподавания, практические упражнения и роль современных технологий. Развитие лексической компетенции повышает готовность студентов к научной деятельности и укрепляет их коммуникативные и профессиональные навыки.

Ключевые слова: лексическая компетенция, естественные науки, учебная программа, научная терминология, методы преподавания, практические упражнения, технологии, мотивация, лингвистика, педагогика, интерактивные занятия.

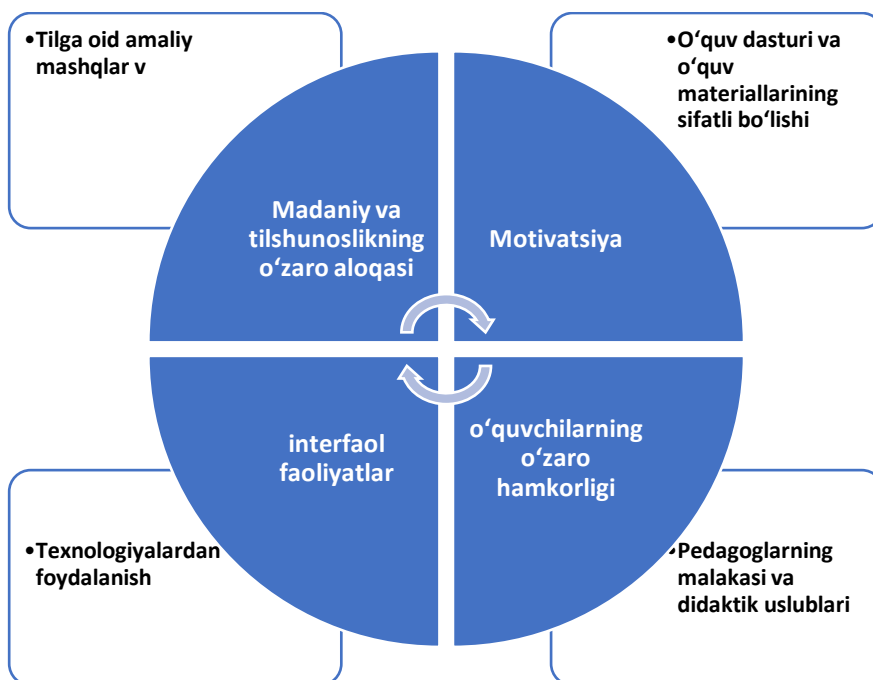
Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida talabalar orasida leksik kompetensiyaning shakllanishi va rivojlanishi muhim o'rin tutadi. Leksik kompetensiya, ya'ni lug'at boyligi va so'zlarni to'g'ri, mazmunli va kontekstga mos tarzda qo'llash qobiliyati, talabalar uchun kommunikativ muvaffaqiyatning asosi hisoblanadi. Ayniqsa, tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirish muhimdir, chunki ular o'z kelajakdagi faoliyatlari davomida maxsus sohalarga oid ilmiy va texnik tilni o'zlashtirishga majbur bo'ladilar. Ushbu maqolada tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishda ta'sir qiluvchi asosiy omillar tahlil qilinadi.

Leksik kompetensiya — bu tilshunoslikda so'zlarning ma'nosini, strukturasini va ularni to'g'ri kontekstda ishlatish qobiliyatidir. Bu so'zlarning tilshunoslik, muloqot va tushunish jarayonidagi ahamiyatini bildiradi. Leksik kompetensiya, shuningdek, o'quvchining tildagi boylikni egallash darajasi va so'zlarni amaliyotda samarali qo'llash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Tabiiy yo'nalishdagi talabalarning leksik kompetensiyasi, ularning ilmiy faoliyatiga, kelajakdagi ish faoliyatlariga va turli sohalarda samarali ish yuritishlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Tabiat fanlari, biologiya, kimyo, fizika va boshqa sohalarda talabalar ko'pincha murakkab ilmiy terminologiyani o'zlashtirishlari kerak. Ushbu sohalardagi leksik kompetensiyaning

rivojlanishi nafaqat ta'lim jarayonida muvaffaqiyatni ta'minlaydi, balki ilmiy muloqotda va tadqiqot ishlarida ham muhim rol o'ynaydi.

Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantiruvchi omillar sifatida quyidagilarni tavsiya etmoqchimiz:

1-rasm. Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantiruvchi omillar

O'quv dasturi va o'quv materiallarining sifatli bo'lishi Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirish uchun o'quv dasturi va materiallarining aniq va sifatli bo'lishi zarur. O'quv materiallari, jumladan darsliklar va qo'llanmalar, talabalar uchun yangi ilmiy terminlarni o'zlashtirishni osonlashtirishi kerak. Darsliklarning boy va dolzarb ilmiy leksikaga ega bo'lishi talabalarni tushunishga yordam beradi.

Pedagoglarning malakasi va didaktik uslublari Pedagoglarning malakasi, talabalarining leksik kompetensiyasini shakllantirishda asosiy omillardan biridir. Pedagoglar o'z o'quvchilari bilan faol va interfaol muloqotda bo'lib, ilmiy tildagi so'zlarni amalda qo'llashni rag'batlantirishlari lozim. O'quvchilarning ilmiy

tilni o'rganishlari uchun Pedagogning didaktik uslublari, metodlari va yondashuvlari ahamiyatli rol o'ynaydi. Shuningdek, pedagoglarning tilni tushuntirish usuli va ilmiy tushunchalarni oddiy tilga o'girish qobiliyati talabalar uchun leksik kompetensiyaning rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Tilga oid amaliy mashqlar va interfaol faoliyatlar Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishda amaliy mashqlar va interfaol faoliyatlar muhim omil hisoblanadi. Misol uchun, talabalar ilmiy maqolalar o'qib, ularga tahlil qilish, o'z fikrlarini ifodalash, referat yozish va ma'ruzalar qilish kabi faoliyatlar bilan shug'ullanadigan bo'lsa, ularning bilimlari mustahkamlanadi va ilmiy leksika rivojlanadi. Guruhda ishlash, munozara, rasmiy va norasmiy muloqotlar orqali talabalar o'zlarining leksik salohiyatlarini yanada oshiradilar.

Texnologiyalardan foydalanish Zamonaviy texnologiyalar, xususan, elektron resurslar, ilmiy onlayn kutubxonalar va mobil ilovalar, talabalar uchun o'z ilmiy leksikasini rivojlantirishda samarali vositalar bo'lishi mumkin. Texnologiyalar yordamida talabalar yangi ilmiy atamalarni, ularning tarjimalarini va tushunchalarini o'rganishlari mumkin. Masalan, online lug'atlar, ilmiy videolar va interaktiv darsliklar talabalar uchun leksik kompetensiyani oshirishda yordam beradi.

Madaniy va tilshunoslikning o'zaro aloqasi Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishda madaniyat va tilshunoslikning o'zaro aloqasi muhim ahamiyatga ega. Har bir sohaning o'ziga xos leksikasi bo'lib, u o'sha sohaning madaniyati va tarixiga bog'liqdir. Shu sababli, talabalarga ilmiy leksikani o'zlashtirishda madaniy kontekstni ham hisobga olish zarur.

Motivatsiya va o'quvchilarning o'zaro hamkorligi Talabalar orasida o'zaro motivatsiya va hamkorlik o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Ular bir-birlariga ilmiy terminlarni tushunishda yordam berib, yangi leksik atamalarni o'rganishdagi qiyinchiliklarni engishlari mumkin. Motivatsiya talabalarni faollashtiradi va yangi bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishni oshiradi.

Biz axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlash orqali amalga oshiriladigan qo'yidagi faktlarni keltirib o'tamiz:

- ta'lim resurslaridan foydalangan holda multimediya darslarini o'tkazish (multimedia texnologiyalari axborotni taqdim etishning bir necha usullarini birlashtiradi: matn, harakatsiz tasvirlar, harakatlanuvchi tasvirlar va ovoz interaktiv mahsulotlari. Media vositalari sezilarli idrok barcha yo'llarini faollashtirish orqali o'quv materiallar boyitish imkonini beradi)

Natijalar va muhokama. Axborot texnologiyalarining jadal suratlarda rivojlanib borayotgani oliy ta'lim muassasalari barcha fanlar qatori Tabiiy yo'nalish fanini o'qitish jarayoniga ham yangicha yondashuvni talab qilmoqda. Tabiiy yo'nalish fanini o'qitish jarayonida yangi axborot va kompyuter texnologiyalarini qo'llash oddiy an'anaviy o'qitish tizimiga nisbatan o'quv jarayonining tubdan o'zgarishiga, talaba-o'quvchilarni Tabiiy yo'nalish faniga bo'lgan qiziqishlarini oshishiga, ularni ilm olishga, olgan bilimlari darajasini kengaytirilishiga sabab bo'lmoqda. Zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari juda keng imkoniyatli ta'lim tizimi hisoblanadi. Zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari ta'limi ko'plab usullarda amalga oshiriladi, ammo boshqarish, kompyuter dasturlash, kiber xavfsizlik, ma'lumotlar tahlili, ma'lumotlar bazalari, tarmoq texnologiyalari, axborot olish va qo'llash, asosiy ta'lim dasturlari sifatida kiritilgan. Bu ta'lim tizimlari universitetlar, kollejlari, darsliklar, onlayn kurslar, veb-saytlar, va hattoki barcha mavzularda videodarsliklar orqali taqdim etilishi mumkin. O'qituvchilar, kasb-hunar markazlari va sohalarda yetkazuvchilar o'quvchilarga amaliy ma'lumotlarga ega bo'lishlari uchun qo'llaniladi. Yangi texnologiyalar va usullar chet ellarda joylashtirilgan, va ular ko'p miqdorda onlayn platformalarda ham mavjud. Bu ta'lim tizimlari talabalarga muhim axborot texnologiya orqali umumiy ma'lumotlarni berishda yordam beradi va ularni soha bo'yicha mutaxassislikka tayyorlaydi.

Bunga kompyuter tarmoqlari, internet, elektron ta'lim resurslari: elektron darslik, elektron o'quv qo'llanma, virtual stendlar, multimediya vositalari, axborot tizimlarini boshqarish, axborotlarni uzatish kabilar kiradi

2-Rasm. Zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalarining keng imkoniyatli ta'lim tizimi

Tabiiy yo'nalish fanini o'qitish jarayoniga zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalarini qo'llash o'qituvchi uchun haddan tashqari imkoniyatlar eshigini ochib beradi. Tabiiy yo'nalish yo'nalishidagi talabalar uchun axborot texnologiyalari foydali va kerakli vositalardan biridir. Bu texnologiyalar talabalar uchun Tabiiy yo'nalish sohasidagi ma'lumotlarni o'rganish, tushunish va amaliyotlarda qo'llash bo'yicha yordam beradi.

Tabiiy yo'nalish yo'nalishidagi talabalar uchun axborot texnologiyalari faol foydalanish va o'rganishning samarali vositalaridan biridir. Bu texnologiyalar talabalar uchun Tabiiy yo'nalish fanini tushunish, amaliy ishlarni o'tkazish va Tabiiy yo'nalish sohasidagi yangiliklardan xabardor bo'lishda qo'llanish imkonini beradi. Axborot texnologiyalari orqali Tabiiy yo'nalish yo'nalishidagi talabalar Tabiiy yo'nalish sohasidagi bilimlarini kengaytirib, zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga o'rganadi va o'zlarining professional rivojlanishini ta'minlaydi. Keling, shu o'rinda leksik kompetensiyaga umumiy ta'rif keltiramiz.

Leksik kompetensiya, bir kishining tili yoki so'zlashgan tillar bo'yicha o'zining so'z zavqligini, so'zlar va iboralarni to'g'ri va samarali ishlatishini tushunishini va bajarishini ifodalovchi konseptdir. Bu, bir kishi o'z so'zlarini to'g'ri va ma'nolari bo'yicha tushunish, fikrlarini ifodalash va muloqot qilishga imkon beradi.

Tabiiy yo'nalish yo'nalish talabalarining axborot texnologiyalari bo'yicha leksik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun quyidagi usullar foydalanish mumkin:

Ma'ruzalar va Maqolalar O'qish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi so'nggi ma'ruzalar va ilmiy maqolalarni o'qib, so'zlashgan muammolar, yangi texnologiyalar va muhim yangiliklar haqida ma'lumotlarga ega bo'ling. Bu, so'nggi texnologiyalarni va Tabiiy yo'nalish sohasidagi yangiliklarni kuzatib borish uchun yaxshi usul bo'ladi.

Ilmiy konferensiyalardan foydalangan bo'lish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi ilmiy konferensiyalarda qatnashish yoki ular haqida ma'lumot olish, so'nggi texnologiyalarni o'rganish uchun yaxshi vosita bo'ladi. Bu orqali, sohasidagi eng so'nggi yangiliklar va innovatsiyalardan xabardor bo'lishingiz mumkin.

So'zlash va muloqotlar: O'z fikrlaringizni, savollaringizni va muammolaringizni Tabiiy yo'nalish sohasidagi mutaxassislar bilan muloqot qilish orqali ulashingiz foydali bo'ladi. Ular sizning savollaringizga javob berib, yangi ma'lumotlar taqdim etishlari mumkin.

Laboratoriya ishlariga qo'shilish: Amaliyot ishlari, laboratoriya ishlari va tadqiqotlar orqali Tabiiy yo'nalish sohasidagi amaliy bilimlarni oshirishingiz

mumkin. Bu, nazariy bilimlarni amaliyotda sinab ko'rish va ularni o'rganish uchun yaxshi bir vosita bo'ladi.

Texnik sohalar va dasturlar bilan tanishish: Tabiiy yo'nalish sohasida ishlovchi bo'lgan texnik dasturlarni o'rganib, ular bilan ishlash orqali yangi texnologiyalarni tushunishingiz va ularni amaliyotda qo'llashingiz mumkin. Bu, axborot texnologiyalarini o'rganishda ham yaxshi vosita bo'ladi.

Hamkorlik va tanishuvlar: Boshqa talabalar, o'qituvchilar, sohasidagi professional mutaxassislar bilan hamkorlik qilish o'rganish uchun ajoyib vosita bo'lishi mumkin. Ular sizni o'z sohasidagi yangiliklar bilan tanishtirishadi va bir-birizga yordam bermoqda bo'ladi.

Ona tili va chet tillarni o'rganish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi yangiliklarni yaxshi tushuntirish uchun o'zbek tilini va chet tillarni o'rganish foydali bo'ladi. Ilmiy matnlarni, ma'ruzalarni va dasturlarni o'qib tushuntirish uchun til boshqarishda ham yaxshi o'rganilishi kerak.

Elektron ilmiy resurslardan foydalangan bo'lish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi elektron ilmiy jurnallardan, texnologiyalardan, o'quv qo'llanmalardan va elektron kitoblardan foydalangan bo'lish muhimdir. Ulardan o'rganilgan ma'lumotlar sizning leksik kompetensiyangizni rivojlantirishda yordam bera oladi. Bu usullar bilan Tabiiy yo'nalish yo'nalish talabalarining axborot texnologiyalari vositasi bilan leksik kompetensiyalarini rivojlantirishlari mumkin. Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun axborot texnologiyalari vositasi bilan quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

Virtual laboratoriya va darsliklardan foydalangan bo'lish: Tabiiy yo'nalish talabalariga ma'lumotlar olish va Tabiiy yo'nalish texnikalarini o'rganish uchun virtual laboratoriya va darsliklardan foydalanish mumkin. Bu turlar elektron resurslar orqali Tabiiy yo'nalish ilmiga oid ma'lumotlarini o'rganishga va amaliyotlar qilishga imkon beradi.

Elektron ilmiy jurnallar va maqolalarni o'qish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi elektron ilmiy jurnallardan va maqolalardan o'qish orqali sohasidagi so'nggi yangiliklar, tadqiqotlar va innovatsiyalar haqida ma'lumot olish mumkin. Bu, leksik kompetensiyani oshirish uchun yaxshi vosita bo'ladi.

Jamoaviy o'qish va guruh ishlarida qatnashish: Axborot texnologiyalari orqali Tabiiy yo'nalish sohasidagi kooperativ o'qish va guruh ishlarida qatnashish, boshqa talabalar bilan fikr almashish, ma'lumot almashish va muloqot qilish orqali leksik kompetensiyani oshirishga yordam bera oladi.

Qo'llanma va dasturlardan foydalanish: Tabiiy yo'nalish sohasidagi qo'llanmalardan, dasturlardan va onlayn ta'lim resurslardan foydalanish lozim. Bu vositalar orqali Tabiiy yo'nalish sohasidagi asosiy terminologiyani o'rganish va leksik kompetensiyani rivojlantirish mumkin.

Elektron muloqotlar va vebinarlar: Tabiiy yo'nalish sohasidagi mutaxassislar, o'qituvchilar yoki boshqa talabalar bilan elektron muloqotlar, vebinarlar yoki online konferensiyalarda ishtirok etish leksik kompetensiyani rivojlantirishga o'z ta'sirini qo'shadi.

So'zlash va muhokamalarda qatnashish: Axborot texnologiyalari orqali Tabiiy yo'nalish sohasidagi so'nggi yangiliklar, savollar va muammolar haqida internet saytlarida yoki akademik forumlarda muloqot qilish leksik kompetensiyani oshirishga yordam bera oladi.

Tabiiy yo'nalish yo'nalishi bo'yicha blog yozish: O'rganayotgan Tabiiy yo'nalish savollari, fikrlari, tadqiqotlar va ma'lumotlarni shaxsiy blog yaratib joylashtirish, boshqa odamlar bilan tajribalarini almash va ulardan o'rganish leksik kompetensiyani oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bu usullar bilan Tabiiy yo'nalish yo'nalish talabalarining axborot texnologiyalari bo'yicha leksik kompetensiyalarini rivojlantirishlari mumkin. Innovatsion texnologiyalar yordamida tabiiy yonalish talabalarining leksik kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin bolgan samarali va ilgor usullardan biridir. Interaktiv platformalar, mobil ilovalar, video va audio materiallar, gamifikatsiya va boshqa texnologik vositalar talabalar uchun tilni organishni osonlashtiradi va ularning soz boyligini kengaytiradi. Shu bilan birga, texnologiyalarni samarali qollash, talabalar uchun tilni o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkonini beradi.

Xulosa. Tabiiy yo'nalish talabalarining leksik kompetensiyasini rivojlantirish ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ularning o'quv jarayoniga yondashuvi, metodik yondoshuvlar va motivatsiya kabi faktorlarga asoslanadi. O'quv dasturlari, ilmiy

materiallar, interfaol mashqlar, texnologiyalar va muallimlarning malakasi bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Leksik kompetensiyani rivojlantirish, talabalarni o'z sohasidagi ilmiy va amaliy faoliyatlarga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, bu jarayonni yanada samarali qilish uchun barcha pedagogik va psixologik omillarni hisobga olish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RUYXATI

1. Кушнир, В. В. *Лексическая компетенция как составляющая речевой культуры учащихся*. Москва: Издательство Московского университета.2008
2. Шахова, Л. П. *Методы обучения лексике в высшей школе*. Санкт-Петербург: Речь. 2012
3. Арабова, И. А. *Развитие лексической компетенции студентов через использование современных технологий*. Ташкент: Узбектелерадиокомпания. 2015
4. Соловьева, Н. И. *Лексическое сознание студентов и его развитие в процессе обучения*. Казань: Издательство Казанского университета.2016
5. Горбань, А. В. *Формирование лексической компетенции у студентов естественных наук*. Минск: Вышэйшая школа.2015
6. Капитонов, В. С. *Современные технологии в обучении лексике в контексте дисциплин естественнонаучного направления*. Москва: Наука.2017
7. Чернова, М. Ю. *Практические занятия и методы развития лексической компетенции у студентов*. Воронеж: Воронежский университет.2013
8. Бондарь, С. А. *Научная лексика и ее роль в профессиональной подготовке студентов*. Екатеринбург: Уральское издательство.2018
9. Абдуллаева, Н. Ш. *Языковая компетенция студентов как важный аспект обучения*. Ташкент: Университетский пресс.2010
10. Шматко, В. Г. *Методика преподавания лексики в естественных науках*. Санкт-Петербург: Научный мир.2013
11. Ермолова, Т. А. *Современные технологии в обучении лексической компетенции*. Москва: Высшая школа.2017
12. Мельникова, Е. В. *Развитие лексической компетенции в процессе обучения иностранных языков*. Казань: Казанский университет.2015
13. Давыдова, О. М. *Использование информационных технологий в обучении лексике в высших учебных заведениях*. Москва: Наука.2014
14. Васильева, Н. И. *Психолого-педагогические аспекты лексической компетенции студентов*. Минск: Высшая школа.2016
15. Кузнецова, Т. В. *Роль интерактивных методов в обучении лексике студентов естественных наук*. Москва: Пресс-Литера.2019
16. Петрова, И. С. *Лексика и терминология в естественных науках: особенности и проблемы обучения*. Санкт-Петербург: Невский университет.2018